

זו מירוז קוים לדמותו של המבקר קורצווייל

ברוך קורצווייל קנה לו את עולמו כאחד מראשי המדברים בבקורת ה' עברית בהיותו האיש שהכניס לכתובה הבקורתית בעברית את הטכניקה של ניתוח הטקסט המדויק; זה הניתוח, המסתמך על בקיאות בהווית ספרות תיורת-אסתטיות מחד גיסא ועל שליטה בכמה ממדעי הרוח ההיסטוריים-הפילוסופיים, שהמחקר הספרותי נזון מהם. מסוידך גיסא אין כוונה לומר בזה שקודם לקורצווייל לא נמצאה בעברית בקורת טקסטואלית כתובה ברוב יכולת. הכללה כזאת היתה פור געת פגיעה בלתי מוצדקת בבקורת טקסטואלית מצויינת כגון זו. המתיבטא במאמריו של דב סדן משנות השלושים, אך דומה שדווקא כניסתו של קורצווייל לעולמה של הספרות העברית, שהיתה מלווה בסדרת התיבטא נגשויות חריפות עם בעלי תריסים ובעלי חזקה ברחוב הספרותי שלנו. בישרה ראשית שינוי ערכין בקורתית מאמריו המוקדמים על סיפורי ש"י עגנון, או על שירת ח. נ. ביאליק, הביאו צבור קוראים שלם ליד שינוי מהוהי ביחסו לבקורת ספרותית. ה' קורא בן הארץ, שהשכלתו הספרותית נתכללה (קרי: נתקלקלה) מהוראת ספרות דילטאנטית, דיתרמבית ומתי להבת, שהפכה את העיון בספרות העברית לסיכום כוללני ושטחי של

והומרה מיוחדות במינן. היצירה נת' פסה לו בהם כחי שלם, הנושא את עצמו, מתפתח לפי חוקיות משלו, שאין לרדת לסודו אלא מתוכו גופו. עם זאת פתחו המאמרים פתח חדש להבנת המשמעות הלאומית התרבותית הרחבה של עולמו החצוי של ביאליק, או שביחסו הדו-פרצופי של עגנון אל ילדותו.

גננים של מאמרים ראשונים אלה היה בו משום הלם של היווכחות ב' אפשויותיה של הבקורת הספרותית, המצויינת מבחינה טכנית, הפטורה מסרחי עורך סנטימנטאליים, והמתייחסת ברצינות כמעט אכסטטיאל אל ההישג הפיוטי הגדול, ודווקא משום כך - רואה זכות לעצמה לנתח הישג זה ניתוח חסר מעצורים. רושם זה נהפך במרוצת הזמן לגורם נכבד ב' עיצוב תביעותיו של קהל קוראים חשוב מן הבקורת הספרותית שלנו. שכן נתגלה בקורצווייל כוח עבודה עירני, שמעטים דוגמתו. במשך שנים היתה הפגישה עם מאמריו ענין שביר עי כמעט. בקריאה רצופה זו בתגובותיו ובמאמריו של קורצווייל משבת לשבת, היה משהו שבעיון ביומן בקורת גודל של אדם ער לעבר ולהווה, של מבקר, שאינו מנסה ל' התיימר בשקט אובייקטיבי, משום שהענין הנדון קרוב לו והשוב לו

השבורה של עולם שהתרוקן מוד' אות האמונה.

גישה זו נרקמת במאמרי קורצווייל למראשית עיוניו בעגנון ובביאליק, אבל היא מסתכמת רק במאמר מאוחר, 'הסית, כ', הנחות רוחניות ש' ספרותנו החדשה', שנתרחב עתה כד' ספר שלם ('הספרות העברית הח' רות - המשך או מהפכה?'). סג' רות זו כולה, ולא רק חלקה שגבת קופת ההשכלה מוצגת כאן כתגובה לאומית על משבר החילוניות, התי' רפקותם של עגנון ושל ביאליק על העולם המסורתי, דוקא היא מגלה את המשבר בכל אימיו.

נקודת המוצא האמיתית לעמדת האויבות, שנוקט קורצווייל לגבי גורמים מרובים כל כך בחיי הרוח שלנו, אינה קשורה בפולמוסנות אישית, אלא בהשקפה היסטורית זו, כשהיא נוגעת בציונות. קורצווייל אינו מתכחש לעורך של הציונות ב' תולדות ישראל, אבל כהיסטוריון של התרבות אין הוא יכול לראות אותה כפי שהיתה רוצה שיראהו - כפשרה גדולה ומוצלחת בין האידיאות ההר' מאניסטיות של ההשכלה ובין עולם המסורת היהודית, כהמשכו הלגיטימי של העולם היהודי הדתי העתיק, ה' ציונות אינה פותרת את המשבר החילוני, אלא אדרבא - בהיותה אחד מפירותיו היא רק מחריפה אותו. אנשים, שניסו להציג את הציונות כביטוי של ליהדות (בהעתקת המר' כזו בלבד) - ואחד העם בראשם - אינם יכולים שלא להתפס ע"י קורצווייל כמנתחים סלפנים של בעיות הרוח הלאומיות שלנו, בתוקף תפי' סתם הציונית מסלפים הם תופעות דתיות כגון נבואת המקרא או תר' רת הרמב"ם, משום שמפיקעים הם מהן את עיקרן - הוודאות של ה' חוייה הדתית.

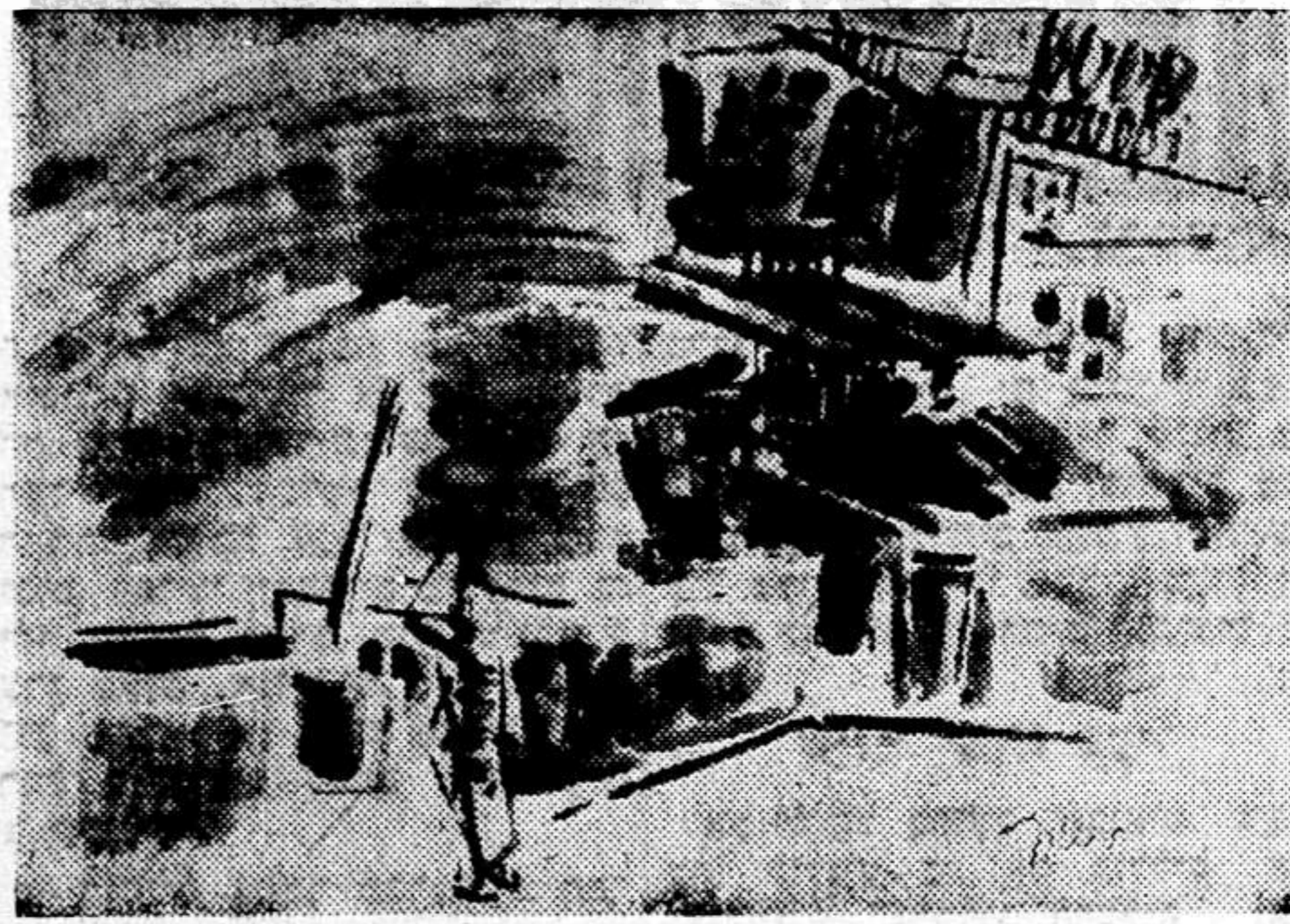
בקורתו של קורצווייל על המחשבה הציונית נעשית חריפה עוד יותר בבואו לדון בגילוייה של התרבות ש' נוצרה בארץ, וביחוד בעולמו הרוחני של הגורע, כבר במאמר על תנועות הנוער מנותחת מהותה של הריקנות האידיאלית, שבסימנה חי הנוער גם כשהוא נתון להירואיקה בעולם ה' מעשה. קורצווייל אינו מאשים, הוא מבין את המניעים ההיסטוריים שילדו תופעה זו, ורואה גם את מידת איר' הנמנעות שבה, תנועת הנוער, הפרוה המפלגתית, אפילו ההירואיקה הקר' בית גראות לו כנריחה מן ההתייח' דות עם האני, שנתרוקן מן ה' ודאיות התרבותיות.

הדור הצעיר בארץ אינו אוכל אלא את פירותיו של המשבר החילוני ה' ארוך, שהעמיד את הספרות העברית החדשה, כיוצר ספרותי הוא מתגלה בקוצריד מייאש, כל אימת שהוא מנסה לחרוג מן הממד הצר של ה' אנחנו, כהוגה מקבל הוא את ביי' סויו הכן ביותר בכנעניות, המסיפה לניתוק הקשר המחייב עם העבר ההיסטורי, גם כשאין הוא מופיע ב' מסגרת כנענית, מארגנת, הוא חסר גשר אל הערכים של העבר, יחסו אל התג'ך נהפך למגלומנית, בולמוס התעניינות ארכיאולוגית, ש' הוא היפוכה של ההתעניינות התרבו' תית בעברו הרוחני של העם.

קורצווייל רואה את תפקידו בחי' שוף שרשי המשבר, התביעה העיק' רית שלו היא תביעת ההתייצבות האמיצה מול הבעיות, חילוניות מס' קנית נוחה לו מפשרות שקר עם עולם המסורת, מבלאות של אופנה, שנועדו לכסות על הריק, אין איש הרחוק יותר ממנו מפרגסיה של ה' תודעה היהודית ומן המטיפים להח' זרת העטרה לישנה, כהיסטוריון יודע הוא שאין דבר חוזר לקדמתו, כי חוקר ספרות ניתח את מוטיב השיבה המאוחרת, המסתיימת תמיד בכשלון. לדעתו עשוי הפתרון למשבר התר' בותי להימצא רק מתוך מפגש של התומאניזם והדת, אבל מפגש זה חייב להיות אורגני, ולכן גם שונה מכל אלה שקדמו לו.

גם החולקים על קורצווייל בתפי' סת טיב המשבר ופתרונו, חייבים להכיר בקריאתו להתייצבות מול ה' מערומים הרוחניים שלנו - כביטוי לגרבות, שהאקדמיום במרבנו הרע זר לו, באשר הוא חרד לעתידותית וכר' אב את ההווה שלה.

(*)הוצאת שוקן, ירושלים ותג' אביב.

חיה שורץ - מרפסות תלויות (בתערוכה שבבית האמנים בירושלים)

תולדות תנועות ההשכלה וחייבת ציון, ושהצמיחה את התפתחות שירת ביא' ליק לתולדות הקונגרסים הציוניים - קורא זה גילה במאמרים על 'שני היסודות הנפשיים בשירת ביאליק', או על הסימליות של 'המפתח' ב' אורח נטה ללון - עולם חדש, נתמחשה לו בהם אירעה של רצינות

משיוכל להמנע מן הכתיבה הסעורה. זה היה בית ספר ספרותי מובהק, אס' כולה במובן הקלאסי של המושג, ר' ספק אם מצוי כיום בארץ מבקר מן הצעירים, שאינו מגלה בעבודתו, אפילו נתרחק מגישתו של קורצווייל מרחק רב, מטימניה של אסכולה זו, קורצווייל קנה לעצמו זכויות רא' שוניות בשלושה תחומים שונים של הבקורת, ראשית, יצא לתת פירוש חדש לקלאסיקה העברית, הפואמות של ביאליק ניצלו על ידי מפרשות אליגורית מדללת ונהפכו ליצירות בעלות מתח סמלי-פיוטי גבוה. יציר' תו של עגנון נפרשה על ידו לפני הקורא בפנים חדשות, בלשלי משי' מעויותיה, ברמיזותיה האירוניות, וב' קדדוהה הגדולה, ששרניחובסקי - המשורר הגדול והמונח - המוכר, לרוב, על פי יצירות נעוריו הרר' פות, נחקר לא כ'חוני עליז', מחב' רן של פואמות בינוניות, אלא כאמן בוגר, המקיף ביצירתו את בעיות תרבות אירופה ההומאניסטית השר' קעת, המכנס באידיליות שלו שפע רמזים על המתח הטראגי, שבין האדם ל'נצח' של הטבע, עולם המיתוס של שירת א. צ. גרינברג, סמליו של חיים הזו - כל אלה זכו כאן לני' תוח, שלקה לעתים בחד'צדדיות, אך מעולם לא איבד את רצינותו וחופ' רתו.

שנית: קורצווייל החייה את מסורת הכתיבה הבקורתית בעברית על ספ' רות לועזית מודרנית, כפרישמן, ש' קלונת לחללה של ספרותנו ואת פלותיהם של בירון, בודליר וניצ' שה, ויודע אותנו קורצווייל לשפיע' טר, מאן וקפקא, ושוב לא משום שהיה ראשון בכתיבה עליהם, אלא משום שבמאמריו ניכרה הקרבה הבל' תי אמצעית לספרות אירופה, וממילא ניתן בהם טעם מיוחד של אינסנסי' ביעוד תחום קנה לו קורצווייל זכויות ראשוניות, ככל שיהיו מאמריו על הספרות הצעירה, שנוצרה בארץ נושא לחילוקי דעות - עד כמה שחלוק על טעמו בפסילת כמה מן המספרים הצעירים ובחויוב מתמיה של כמה מן המשוררים הצעירים - הרי שהיה הוא מן הראשונים, אם לא הראשון, שנטש את הטון הטופח על השכם, שהיה נוהג כדיונים ביצי' רותיהם של בני הארץ, הוא הפך יציר' רות אלה לנושא לדיון רחב משום ששפט אותן לפי יומרותיהן כיצירות הרואות עצמן מוסרות עולמות נפש ותרבות, וראויות משום כך להיות נדונות לפי חומר הדין, היו בודאי הפרזות של טמפרמנט במאמרים אלה. היו בהם התלקחות בלתי נחוצות של פולמיקה ארסית, ועם זאת אין ספק, שחייבת הספרות הצעירה ל' קורצווייל הרבה, על שהעמיד אותה בטבילת האש הבקורתית הממשיה הראשונה.

המשך עבודתו של קורצווייל מגלה אותה מכל מקום, כדמית שגדה פעולתו רחב מזה של המבקר ה' טקסטואליסטן. גם את מאמריו הרא' שונים ניתן כיום לראות באור חדש. מן הראוי אולי להזכיר, שאחד מן המשובחים במאמרים ראשונים אלה עסק בנושא, שלכאורה אין כל קשר בינו לבין הספרות: בעית תנועת ה' נוער בחינוכם של בני הארץ, כבר דרך הניתוח של בעיה זו מגלה את קורצווייל במהותו הרחבה האמיתית: מהות ההיסטוריון של התרבות. בעיות הנוער מעסיקות את קורצווייל כמיוחד בנקודות ההצטלחות שלהן עם תולדות המשבר של התרבות ה' אירופאיות. סתרון המעשי-חניוכי - אין בו לגבי קורצווייל אותה מידת משיכה, שיש לבדיקה בהשתלשלותן הגנטית, והשתלשלות זו מחברת אותן אל שני תהליכים, המעסיקים את קורצווייל לאורך כל עבודתו - הלא הם תהליכי ההתמוטטות של העולם המערבי, ההומאניזם והדת, מבחינה זו אין מאמריו על סופרים ועל ספרות אלא פרקים בנייתוח תולדות התרבות, הספרות מעניינת את קורצווייל קודם כל כעדות מק' פת, המלמדת אותנו את תולדות ה' הרוח, הבלמדת הספרותית הטהורות - הטכניות והיצורניות נודעת במאמר' ריו חשיבות משנית. בספרות אירופה בודק קורצווייל את שברונה של ה' חברה הליבראלית (בעקבו אחר שלבי התפתחותה של הצורה הספרותית ה' עיקרית, שטפחה חברה זו - הרר' מאן). הספרות העברית החדשה נר' אית לו קודם כל כביטוי לעולם שנתרוקן מן הוודאות של מציאות האל, היא ספרות המבטאת כולה את המהפכה, שהלה בחיי העם, על פי המגע החברתי, הכלכלי והתרבותי עם ההומאניזם של אירופה המערבית המרכיית, מתחילה מסחמת הספ' רות העברית והסתמכות המימה על בטונוניו הבלתי אכסטרימנטאליים של ההומאניזם האירופאי, אחר כך מגיעה יצא לעמיקה מבוהלת במני השוקט